

אייר התשע"ו

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

"גדול השלום שבין איש לאשתו"

לפרשת נשא (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

בפרשתנו אינם מצויים במקרא. והנה כאן - "פלא ונס קבוע בישראל".

שנית, התחום שבו חל הנס הוא תחום משפטי מובהק. השאלה אם אישה זנתה תחת בעלה היא שאלה שיש לה השלכות הלכתיות בכמה תחומים:

- בתחום העונשין - אם אכן זנתה האישה, ועשתה זאת בפני עדים ובתנאים הנחוצים - חייבים האישה והגבר שעמו נאפה מיתת בית דין: "מות יומת הנואף והנואפת" (ויקרא כ', ז).
- בתחום האיסור וההיתר - האישה שזנתה תחת בעלה אסורה על בעלה שצריך לגרשה, ואז היא אסורה אף על האיש שעמו נאפה
- בתחום דיני ממונות - האישה שזנתה מפסידה את כתובתה

הבעיה העומדת בפנינו היא של אישה שנחשדה בניאוף, בנסיבות המלמדות שיש ממש בחשד זה. ולכאורה השאלה, מה יהא דינה של האישה בשלושת התחומים הללו, היא שאלה שאמורה להידון ולהיפסק על ידי בית הדין. לכאורה חייב בית הדין לברר שאלה זו מצדי צדדיה, לחפש עדים וראיות, ועל פיהם להחליט מה יהיה הדין בכל שלושת התחומים הללו.

יתר על כן, כלל גדול לימדונו חכמים בפרשת תנורו של עכנאי (בבא מציעא נט ע"ב): "לא בשמים היא". וכאשר במחלוקת בעניין "תנורו של עכנאי" גייס רבי אליעזר בן הורקנוס נסים שונים כדי להוכיח שהלכה כמותו - סירבו חבריו לקבל נסים אלו כראיה. לבסוף אמר רבי אליעזר "אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו", ויצאה בת קול ואמרה: "מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום!" עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא", וביאר זאת רבי ירמיה שם: "שכבר ניתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה 'אחרי רבים להטות'".

אחד הנושאים בהם עוסקת פרשת נשא הוא פרשת סוטה, ובו נרצה לעסוק בשיעור השבוע.

1. במדבר ו יז-כח:

ולקח הכהן מים קדשים בכלי חרש, ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים. והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה: אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך - הנקי ממי המרים המאורים האלה. ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת, ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך. והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה: יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך, בתת ה' את ירכך נפלת ואת בטנך צבה. ובאו המים המאורים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך, ואמרה האשה אמן אמן. וכתב את האלת האלה הכהן בספר, ומחה אל מי המרים. והשקה את האשה את מי המרים המאורים, ובאו בה המים המאורים למרים... והשקה את המים, והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאורים למרים, וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה. ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא - ונקתה ונזרעה זרע.

ייחודו של דין בדיקת הסוטה והפליאות שהוא מעורר

בסוף ביאורו לפרשת סוטה, עומד רמב"ן על ייחודה של בדיקת הסוטה במים, המתוארת בפסוקים אלו, מכל דיני התורה.

2. הרמב"ן על במדבר ה' כ':

והנה אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי העניין הזה, שהוא פלא ונס קבוע שייעשה בישראל. ואכן, ייחודו של דין זה מעורר פליאות אחדות: **ראשית**, הנסים במקרא נעשים בדרך כלל לצורך כללי וגדול - לאמת את שליחותו של נביא, להושיע או להביא פורענות על ציבור או על יחיד שחשיבותו לציבור היא רבה. נסים לאנשים פרטיים בסיטואציה משפחתית כמו

'אורדל' - מונח השאול מן הגרמנית העתיקה, שמשמעו 'פסק דין', אולם כוונתו לפסק דין א-לוהי. פרופסור יעקב ליכט ז"ל, בפירושו על ספר במדבר חלק א (ירושלים תשמ"ה) ובמאמרו 'בדיקת הסוטה באורדל', סקר את מנהגי האורדל בתרבויות השונות מימי קדם ועד לימינו כרקע לדיון בבדיקת הסוטה. נביא כאן דברים אחדים המלוקטים ממה שכתב במקומות אלו.

האורדל נהג בתרבויות שונות ומרוחקות זו מזו. התייעוד הרב ביותר של שיטה משפטית זו הגיע לידינו מאירופה של ימי הביניים, שבה הוא נהג עד בכל מדינותיה העת החדשה (באנגליה הוא בוטל ב-1818), אולם הוא נהג גם בבבל העתיקה, כפי שעולה מכמה מקומות בחוקי חמורבי, והוא נוהג בין הבדואים ובעמים רבים באפריקה המערבית (מדרום לסהרה) גם בימינו. מטרת האורדל היא לברר אם חשוד בפשע אכן אשם או לא. האמצעי הוא אות שאינו כדרך הטבע, אשר חל בגופו של הנבדק.

הצורה הנפוצה של האורדל הייתה בדיקה באמצעות ברזל מלובן: החשוד נשא את מוט הברזל על כפיו, או דרך עליו ברגליו היחפות. בהוראות לביצוע האורדל נקבע כיצד לחבוש את הכווייה ולבודקה לאחר כמה ימים: אם הכווייה התחילה להירפא יפה - נמצא החשוד זכאי. צורה נוספת של אורדל הייתה כאשר החשוד נדרש להוציא חפץ ממים רותחים, או בהשלכתו בעודו כפות למים עמוקים. אצל הערבים בדיקת החשוד נעשית על ידי כך שעליו ללקק ברזל מלובן.

כלומר, התיאורים הנפוצים ביותר של אורדל הם בדבר שדרכו להזיק: האות המוזמן הוא בכך שהחף מפשע לא יינזק. אולם לעתים בדקו את החשוד בדבר שאין דרכו להזיק, ואם הנבדק אשם - הרי הוא יינזק. באירופה של ימי הביניים נזקקו לבדיקה כזו בחשדות שלא נחשבו לחמורים מאוד: על החשוד היה לבלוע כמות מסוימת של לחם וגבינה, ואם החל להיחנק - הוכחה אשמתו.

במאמר שפרסם פרופ ליכט הוא עמד על ההבדל העקרוני בין רוב רובן של צורות האורדל לבין בדיקת הסוטה.

6. הרב ליכט:

בעניין אחד שונה בדיקת הסוטה מרוב האורדלים שמצאתי בעדויות, ודומה למיעוטם בלבד: אין בודקים את החשודה בדבר שדרכו להזיק, אלא בשתיית מים שיש בהם מעט עפר ודי... רעל אין בהם. לפנינו סוג של אורדל שבו נהפך דבר שאינו מזיק מטבעו למזיק, כדי להוכיח את אשמת הנבדקת... לנאשמת בניאוף שאינה אשמה לא יקרה דבר... משום שבדרך הטבע אין כאן סכנה מלכתחילה.

ומדגיש הרב אלחנן סמט שהבדל זה עקרוני ביותר, והוא מבדיל בין בדיקת הסוטה במים לבין רוב האורדלים

אמנם, הספק בפרשתנו אינו ספק בפסיקת הלכה אלא ספק בשאלה מציאותית: האם האישה נטמאה או לא נטמאה; אך סוף סוף - זוהי שאלה הקשורה בהכרעה בדיני תורה, והנה במקומנו אין מכריעים בה בית הדין כמו בכל שאלה בדיני תורה, אלא מכריעים בה באמצעות נס, שבו עוסק הכהן במשכן.

שלישית - בפסוק כג מצווה הכהן

"וכתב את האלת האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים, והשקה את האשה..."

3. **במשנה סוטה פ"ב מ"ג נחלקו תנאים:**

"מאיזה מקום הוא כותב"

אולם לדעת כל התנאים במשנה, המשפט בפסוק כא:

"יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמד"

כלול בספר שכותב הכהן. והנה, משפט זה כולל את שם ה', ועליו נאמר "ומחה אל מי המרים", ופירושה המעשי של מחייה זו היא מחיקה של הכתב (הכתוב בדיו) אל תוך המים.

4. **אולם בספר דברים י"ב, ב-ד נאמר:**

אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים... את אלהיהם...

ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. לא תעשון כן לה' א-להיכם.

5. **האזהרה "לא תעשון כן לה'" נתפרשה בספרי ראה**

(ס"א) כאזהרה למוחק את השם:

רבי ישמעאל אומר: מניין למוחק אות אחת מן השם, שעובר בלא תעשה? שנאמר 'ואבדתם את שמם' - 'לא תעשון כן לה' א-להיכם'."

ואיסור זה מופיע בתלמוד בשני מקומות: מכות כב ע"א (ושם נאמר שלוקין על כך); שבת קכ ע"ב. נמצא, שהציווי על הכהן למחות את האלות שכתב בספר, אף שאלות אלו כוללות את שם ה', סותר את האיסור למוחק את שם ה'.

נסכם אפוא את הקשיים המתעוררים בדין בדיקת הסוטה במים, בפרשת 'תורת הקנאות': **עצם ההזדקקות לנס קבוע** בשאלה משפחתית פרטית, **תחום פעולתו של הנס** - בירור שאלה הלכתית, **והדרך לעשיית הנס**, שיש בה איסור. כל אלו מגדירים את ייחודו של דין זה משאר דיני התורה.

אורדל

למרות שכפי שכתב הרמב"ן "אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי העניין הזה", הרי במשפטי העמים - להבדיל - דבר נפוץ מאוד הוא כי בירורים משפטיים שונים נעשים בדרכי בירור לא הגיוניות ולא טבעיות. המונח המיוחד לדרכי בירור אלו במחקר האנתרופולוגי הוא

הסבר רמב"ן לייחודו של הדין

הרמב"ן, שאת קביעתו כי לפנינו תופעה ייחודית הבאנו בראש העיון, ממשיך ומבאר את הסיבה לייחודה של התופעה.

7. המשך הרמב"ן על במדבר ה' כ':

והנה, אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי העניין הזה, שהוא פלא ונס קבוע שיעשה בישראל. כי חפץ למען צדקו לייסר הנשים, שלא תעשינה כזימת יתר העמים, ולנקות ישראל מן הממזרות, שיהיו ראויים להשרות שכינה בתוכם. ולפיכך פסק העניין הזה משעה שנתקלקלו בעבירות, כמו שאמרו (משנה סוטה מז ע"א) 'משרבו הנואפים פסקו מי סוטה'... שלא יעשה בהן הנס הגדול הזה, שהוא נעשה לכבודם ולהיותם עם קדוש, והם לא יבינו בטובה הזאת ולא יחפצו בה... והכלל, שהוא נס וכבוד לישראל.

תשובתו של רמב"ן עונה בעיקר על הפליאה הראשונה שהצגנו בסעיף א, על עצם ההזדקקות לנס בשאלה משפחתית פרטית. לפי ביאורו של רמב"ן - מטרת הנס אינה הנחת דעתו של הבעל החושד באשתו, ולא מטרה משפחתית מצומצמת אחרת, אלא מטרה לאומית רחבה: "לנקות ישראל מן הממזרות, שיהיו ראויים להשרות שכינה בתוכם". ראייה להקשר הלאומי הרחב של הנס הזה הוא מביא מדברי המשנה במסכת סוטה - "משרבו המנאפים פסקו המים המרים". כיוון שרבו המנאפים - נתמעטה זכותו של עם ישראל, ואין הוא ראוי שיעשה על ידו נס גדול כזה.

אולם אין בדבריו של הרמב"ן יישוב לפליאות האחרות שהצגנו ביחס לייחודה של בדיקת הסוטה - ההזדקקות לנס בהכרעת דיני התורה והכשרת הנס באמצעות מחיקת השם. שני הדברים הללו יוצרים רושם כי השקיית הסוטה נעשית מתוך אילוץ וחוסר ברירה. ואכן, במשנה ובתלמוד ניכרת מגמה למנוע את בדיקת האישה ככל האפשר, בין באמצעות הודאת האישה כי חטאה ובין בהסתלקותה מנכונותה להיבדק אף בלא הודאה זו (הדבר יידון להלן). מגמה זו אינה הולמת את תפיסת רמב"ן כי זהו נס הנעשה ילכבודם של ישראל ולהיותם עם קדוש. לדבריו - אדרבה, ככל שירבו להיבדק נשים חשודות, כך יגדל הנס ויגדל הכבוד.

ומסכם הרב סמט: ייחודו של דין בדיקת הסוטה יכול להתפרש למעליותא - כזכות גדולה ומיוחדת לישראל - כפי שתפס זאת רמב"ן, אך יכול להתפרש גם כגרעיותא - כהסכמה של התורה לפעול באופן בלתי שגרתי מתוך אילוצים שונים. ולדעת הרב סמט, הפליאות שהצגנו בראש העיון מרמזות דווקא לכיוון הזה.

חוסר האונים של המשפט האנושי אל מול עבירת הניאוף

הנוהגים בעמים האחרים - הן מבחינת אמינות הבדיקה, הן מן הבחינה האנושית והן מן הבחינה הדתית:

- אורדל בדבר שדרכו להזיק, כגון ברזל מלובן, יוצר פחד גדול (ומוצדק) בלב הנבדק, ומביא אותו להודות באשמה גם כשאיננו אשם, כדי להיפטר מהבדיקה האכזרית. בבדיקת הסוטה, לעומת זאת, רק האמונה בנס שעתיד להתרחש עשויה להרתיע את האישה מלהיבדק, ולא פחד מפני מזיק מוחשי-טבעי. אמונה בנס א-להי עתידי, המיועד לפגוע רק באשמה, לא תביא את הנבדקת החפה מפשע להודות במעשה שלא עשתה.
- האורדל בדבר המזיק פוגע בדרך כלל בכל הנבדקים, וקביעת האשמה נעשית על פי מידת הפגיעה או על פי הצלחת הנבדק להתגבר עליה במהרה. אין כאן אפוא הבחנה חותכת וחד משמעית בין נבדק שנמצא אשם לבין כזה שנמצא חף מפשע. אפילו אם עורכי האורדל פעלו בדרך מקצועית וללא משוא פנים - עדיין אין הדבר ברור שהתוצאה אינה שרירותית.
- האורדל פוגע פיזית אף בחף מפשע, אפילו כאשר עורכי הבדיקה הכריעו שהנבדק הוא חף מפשע. אם הכריעו שחף מפשע שנבחן הוא אשם - אזי הוא נפגע פעמיים: הן מעצם הבדיקה והן מהכרעה שקרית ביחס אליו.

בדיקת הסוטה במים, לעומת כל אלו, אינה מצויה בתחום הביניים האפור שבין נס לטבע, תחום האורדלים למיניהם. במים שבהם נבדקת האישה - המכילים מעט עפר ומעט דיו מחוק - אין כל כוח טבעי לבדוק את אשמתה. כאשר הבדיקה במים אלו מגלה את אשמת האישה הנבדקת, מתגלה התערבות א-לוהית ניסית מובהקת ודרמטית, שאין לה כל הסבר רציונאלי, והיא איננה תלויה כלל בפרשנותו של הכהן. למרות ההבדלים העקרוניים הללו, טוען ליכט במאמרו (עמ' 176-177) כי:

"בדיקת הסוטה היא האורדל היחיד המפורש במקרא... ראשית, יש כאן הסימן העיקרי: הזמנת אות מרשים מאת הא-להים. שנית, קיימים כמה פרטים אופייניים: העדר עדים וראיות מודגש בכתוב (פסוק יג); הבדיקה מכריעה אך ורק בשאלה העובדתית...; הבדיקה מורכבת, והיא נזקקת לסמלים שבעבודת המקדש, לפעולות המחושבות להשפיע על רגשותיה של הנבדקת, ולדיבורים מרשימים של הכהן; כל אלה נהוגים באורדלים הרגילים שבתרבויות השונות. אף השבעת האישה היא בגדר זה... כאן מפורשת קירבתו הבסיסית של האורדל לשבועה, המצויה בכל אורדל".

הסובייקטיבית ו'מקריבה' את האישה לגחמת קנאתו, כדי להניח את קנאתו (או, לחילופין, כדי להצדיקה).

טענה נפוצה הנשמעת מפי בן דורנו הנפגש עם פרשת הסוטה היא: מדוע אין דין מקביל לבירור חשדה של האישה בבעלה שמא בגד בה. ובכן, יש לזכור שעל פי דיני התורה אין סימטריה בין האיש והאישה בתחום חיי המשפחה. התורה התירה ריבוי נשים לגבר אחד, אך אפשרה לאישה להיות נשואה לבעל אחד ויחיד. על כן אין הגבר 'בוגד' באשתו, שהרי הוא רשאי לשאת אישה נוספת על פניה, ואין בידה למנעו מכך. מסיבה זו פרשת סוטה נוגעת אך ורק לחשד הגבר באשתו שמא היא 'מעלה בו מעל'.

אף על פי שאין כל סימטריה בין האיש והאישה בדינים אלו, אין זאת אומרת שתביעת הנאמנות שיש לבעל כלפי אשתו פוטרת אותו מכל תביעה שהיא. הפסוק האחרון בפרשתנו שימש לחז"ל בסיס להתנות את זכותו של הבעל לדרוש את בדיקת אשתו בכך שהוא עצמו בא אל הכהן 'בידיים נקיות'.

8. כך שנינו בברייתא המופיעה במסכת סוטה כ"ע"א:
תניא: 'ונקה האיש מעון, והאשה ההוא תשא את עונה' (פסוק לא) - בזמן שהאיש מנוקה מעון - המים בודקין את אשתו; אין האיש מנוקה מעון - אין המים בודקין את אשתו.

9. וכך פסק הרמב"ם בהלכות סוטה פ"ב ה"ח:
כל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל - אין המים המאררים בודקין את אשתו... שנאמר: 'ונקה האיש מעון והאשה ההוא תשא את עונה': בזמן שהאיש מנוקה מעון - האישה נושאה את עוונה.

פרשנותו של הרמב"ם לדברי הברייתא שהאיש 'מנוקה מעון' - 'שלא בא ביאה אסורה מימיו' - נובעת מההקשר שבו אנו דנים ומן הסימטריה שבפסוק:

"ונקה האיש מעון [ביאה אסורה], והאשה ההוא תשא את עונה [עון הזנות]".

נמצאנו למדים, כי תביעת הנאמנות של הבעל מאשתו, המגובה בדיני פרשת הסוטה, פועלת רק כאשר הוא עצמו שמר על נאמנות לדרישות התורה בתחום המיני מעודו ועד היום הזה.

10. הרמב"ם דן בעניין זה גם בפרק ג הלכות יז-יט:
וכל הדברים האלו (שהמים בודקין את האישה) - בשלא חטא הבעל מעולם. אבל אם בעל בעילה של איסור - אין המים בודקין את אשתו, כמו שביארנו. ואם עבר והשקה את אשתו - הרי זה מוסיף על חטאתו (שבעל בעילה של איסור) פשע (שבדק את אשתו), שגורם לשם המפורש שימחה במים לבטלה, ומוציא לעז על מי סוטה. שאשתו

הצורך להכריע את השאלה אם אישה החשודה בניאוף נטמאה או לא נטמאה באמצעות נס, יכול להיות מוסבר בפשטות: עבירת הניאוף, מעצם טבעה, היא העבירה הפחות ניתנת להוכחה על ידי עדים. אמנם אף בעבירות אחרות משתדל העבריין לכסות על מעשיו, אולם לא תמיד הדבר תלוי בו: פעמים רבות הנסיבות שבהן מתאפשר לו לעבור את העבירה חושפות את מעשהו בפנים עדים המעידים עליו בבית הדין. עבירת הניאוף מתייחדת בכך שהיא נעשית במחשך ובאין רואה, מתוך הקפדה של שני השותפים שלא להיראות ובלא להשאיר עקבות. לפיכך, רחוק הדבר מאוד שמעשה כזה יגיע לדיון בפני בית דין. התוצאה מכך היא שתחום הניאוף מופקע כמעט לגמרי מן הדיון המשפטי. תוצאה זו - יש בה כדי להרעיל את יחסיהם של זוגות שבהם הבעל חושד באשתו שהיא מנאפת, ויש לו בסיס לחשדו, אך אין לאל ידו - וגם לא יהיה לאל ידו - לברר את העניין בדרך משפטית רגילה. הבדיקה שאותה יוזם הבעל המקנא לאשתו נועדה לשמש תחליף לדיון משפטי, שכמעט תמיד הוא בלתי אפשרי. במקום שבו המשפט האנושי הוא חסר אונים, והדבר עלול להביא לפרצה בחיי המשפחה, מתייצב המשפט הא-להי כתחליף לו, ובכך נסתמת אותה פרצה.

דיני בדיקת הסוטה על פי תפיסת חז"ל

פרשת סוטה היא אחת הפרשות בתורה שבהן קיים פער ניכר בין הרושם המתקבל מ'קריאה פשוטה' של הפרשה לבין התפיסה שבה תפסו חז"ל את הפרשה - התפיסה ההלכתית, כפי שהיא מעוצבת במשנה, בתלמוד ובהלכה הפסוקה.

על פי 'הקריאה הפשוטה' עוסקת הפרשה באישה שנסתרה עם גבר זר, ובעלה חושד בה שהיא נטמאה באותה היסתרות, אלא שהדבר נעלם מעיניו, וגם אין עד שיעיד על כך. על הבעל עוברת 'רוח קנאה', וכדי לברר את חשדו ולהניח את קנאתו הוא מביא את אשתו אל הכהן שבמשכן, ושם נבדק החשד בטקס שיש בו השפלה ואי-נעימות רבה לאישה, גם אם היא חפה מפשע.

בפשטות, נראה שהטקס הזה נכפה על האישה ואין שואלים את רצונה. מסתבר שהיא טוענת מתחילה שאין בה כל אשמה, והיא אינה חפצה מן הסתם לעבור תהליך כל כך לא נעים רק מפני שרוח קנאה עברה על בעלה. כלומר, הרושם המתקבל מקריאה זו הוא של עמדה חד-צדדית ברורה שנוקטת הפרשה לטובת הבעל, לעומת קיפוחה של האישה. 'רוח הקנאה' העוברת על הבעל היא המניעה את כל ההליך המתואר בפרשתנו, והבסיס העובדתי לחשדו הוא דל ביותר. הבעל לבדו הוא הטוען שהאישה נסתרה עם גבר, ואף אם אכן נסתרה - עובדה זו אינה מעידה שהיא נטמאה. כל התהליך מבוסס על טענותיו של הבעל, ונמצא שהפרשה מתחשבת בעמדתו

15. את המשך פסוק יד מבאר רש"י:
... והוא נטמאה או עבר עליו... והיא לא נטמאה - כלומר,
הוא התרה בה ועברה על התראתו, ואין ידוע אם נטמאה
אם לאו.

העבירה שעברה על התראת בעלה היא ה'סתירה' שנידונה
בפסוק יג.

16. ונשוב אל דברי הרמב"ם הקודמים:
הסתירה האמורה בתורה - 'ונסתרה' - היא שתיתר עם
אותו האיש שאמר לה אל תסתרי עמו, בפני שני עדים...
כדי טומאה.

כלומר, עתה כבר אין אנו עוסקים בהתייחדות מקרית של
האישה עם גבר זר, שמעוררת את קנאת הבעל, אלא
בהסתרות עם גבר שנחשד זה מכבר ביחס לאישה זו על
ידי בעלה. חשד זה היה כה חמור עד שהבעל התרה באשתו
בפני שני עדים שלא תיתר עם אותו איש, והאישה עברה
על התראה חמורה זו ושהתה עם אותו גבר בסתר, שיעור
זמן שהיא יכולה להיטמא בו. אין פלא שבנסיבות אלו
מנוסח חשדו של הגבר באשתו כאילו היה בגדר וודאות.

17. פסוקים יב-יג:
איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל. ושכב איש
אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא
נטמאה ועד אין בה...

ונשאלת השאלה, הרי זוהי השאלה הנבדקת בהמשך
הפרשה - אם אכן אירע הדבר המתואר בפסוקים אלו, אם
כן מדוע אפוא מנוסח החשד כאילו היה וודאי? התשובה
היא שהנסיבות להסתרות הן כה חמורות, עד ש"רגליים
לדבר" שכך אכן אירע. התוצאה ההלכתית מכל זאת היא,
כפסקו של הרמב"ם.

18. הרמב"ם הלכות סוטה:
אם שהת עמו כדי טומאה... הרי זו אסורה על בעלה עד
שתשתה מי המרים ויבדק הדבר. ובזמן שאין שם מי
סוטה - תיאסר עליו לעולם ותצא בלא כתובה.

ואם נשאל: מה יהיה הדין אם אישה נתייחדה בסתר עם
גבר ושהתה עמו שיעור טומאה, בלא שקדם קנוי של
הבעל?

19. הנה דברי הרמב"ם (פ"א הלכות ד-ה):
אם לא קדם קנוי, ובאו שנים והעידו שנסתרה עם זה
ושהת כדי טומאה - לא נאסרה על בעלה ואינה שותה
(את המים).

אמר לה בפני שנים 'אל תדברי עם פלוני' (ולא אמר 'אל
תסתרי') - אין זה קנוי. ואע"פ שנסתרה עמו בעדים
ושהת כדי טומאה - לא נאסרה עליו, ואינה שותה בקנוי
זה.

וכוונת המילים "אינה שותה" היא שאין הבעל יכול
להביאה אל הכהן, ואין הכהן רשאי להשקותה. לא על כך
נאמרה כל פרשת הסוטה!

אומרת לאחרות שזינת ולא בדקו בה המים, והיא לא תדע
שמעשי הבעל גרמו. לפיכך, משרבו המנאפים בגלוי בבית
שני - ביטלו הסנהדרין את מי המרים....

טענה נוספת שיש לדון בה היא שהאישה הנפגעת מהמים
המאררים ומתגלה כמי שנטמאה - הרי לא חטאה לבדה,
והיה לה שותף לעבירה. כידוע, האיש והאישה הושוו
בעונשי העריות, כפי שמפורש בנידון שלנו.

11. ויקרא כ', י:
"ואיש אשר ינאף את אשת איש... מות יומת הנאף
והנאפת".

מדוע, אם כן, אנו דנים בפרשת הסוטה רק באישה, ואילו
שותפה לעבירה יוצא פטור מכלום?
ההלכה ביטלה את חוסר הסימטרייה הזאת.

12. כך שנינו במשנה בראש הפרק החמישי של מסכת
סוטה:

כשם שהמים בודקין אותה, כך המים בודקין אותו.
בגמרא (כח ע"א) באו דרשות שונות, שמהן למדו התנאים
שבדיקת המים פועלת בשווה על האישה ועל זה שנאף
עמה, בכל מקום שהוא נמצא.

לאחר ההקדמות הללו, נציג את תפיסת ההלכה בפרשת
סוטה בקווים כלליים. ראשית, עלינו להעיר כי על פי
ההלכה, נענים לדרישת האיש לבדוק את אשתו רק כאשר
היא באה על רקע משפטי מוגדר היטב, ובשום אופן לא
כאשר היא גחמת קנאה פרטית שלו.

החידוש הפרשני העיקרי שמחדשת ההלכה בפרשתנו נוגע
לפסוק יד: "ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו..." על
פי חז"ל 'רוח קנאה' זו אינה תיאור של רגש התוקף את
הבעל לפתע פתאום לאחר שאשתו נסתרה עם איש זר,
אלא תיאור של מעשה בעל משמעות משפטית, שנעשה
לפני שהיא נסתרה עם אותו איש.

13. וכך פירש רש"י את פסוקנו:
ועבר עליו - קודם לסתירה.

רוח קנאה וקנא - פרשו רבותינו: לשון התראה, שמתרה
בה: אל תסתרי עם פלוני.

מה הביא את הבעל להתרות כך באשתו? אפשר שחששו
מפני אותו איש פלוני, או מפני יחסה של אשתו אל אותו
פלוני, ואולי רינונם של הבריות. על כל פנים, התראה זו
צריכה להיעשות בפני שני עדים.

14. הרמב"ם בראש הלכות סוטה על פי המשנה
הראשונה במסכת:

קנוי האמור בתורה - 'וקנא את אשתו' - הוא שיאמר לה
בפני עדים 'אל תסתרי עם פלוני'.

22. רמב"ם פ"ד הלכות ד-ו:

אמרה 'איני שותה' קודם שתימחק המגילה - הרי מגילתה נגזת... ומנחתה מתפזרת על הדשן. ואם אמרה 'איני שותה' אחר שנמחקה המגילה - מערערין אותה (מגרגרים לפיה) ומשקין אותה בעל כרחא, ומאימין עליה שתשתה, ואומרין לה: בתי, אם ברור לך הדבר שטהורה את - עמדי על בוריך ושתי ואל תפחדי... אמרה 'טמאה אני' - אע"פ שנמחקה המגילה, המים נשפכין, מפני שאין בהם קדושה, ומנחתה מתפזרת על הדשן. ואם נשאל, מה טעם 'משקין אותה בעל כרחא'? רש"י בפרשו לברייתא המשמשת מקור להלכה זו שברמב"ם (סוטה ז ע"ב) מפרש.

23. רש"י על הברייתא בסוטה ז ע"ב:

לאחר שנמחקה (המגילה) אומרים לה דברי תנחומין לשתות אם נקייה היא, כדי להתירה לבעלה, שלא תירא מן המים ותאמר 'טמאה אני' והיא טהורה, ותוציא לעז על עצמה ועל בניה.

כלומר, אנו מעריכים שהאישה חזרה בה בשלב הזה מחמת יראה מהמים שלתוכם נמחקו דברי האלה, ולא כיוון שנטמאה. על כן משקים אותה בעל כורחה - לטובתה, כדי להתירה לבעלה ולמנוע ממנה לזות שפתיים. ולאחר שהאישה שתתה.

24. רמב"ם פ"ג הלכה טז והלכה כב:

אם טהורה היא - יוצאה והולכת לה, והרי היא מותרת לבעלה. סוטה ששתת והייתה טהורה - הרי זו מתחזקת, ופניה מזהירות, ואם היה בה חולי - יסור, ותתעבר ותלד זכר, ואם היה דרכה לילד בקושי - תלד במהרה ..

"גדול שלום שבין איש לאשתו"

תפיסתם של חז"ל את פרשת סוטה, כפי שתיארנו לעיל, יושבה בעיניהם את אחת התמיהות שיש בפרשה זו, שהייתה קשה עליהם במיוחד: את מחיקת השם מעל גבי המגילה.

25. חולין קמא ע"א ובהרבה מקבילות:

אמר מר: גדול שלום שבין איש לאשתו, שהרי אמרה תורה: שמו של הקב"ה שנכתב בקדושה ימחה על המים!

ומציע הרב סמט ש"גדול שלום שבין איש לאשתו" - היא גם התשובה לשאלה מדוע נחוץ כאן נס ומדוע אנו משתמשים בו בהקשר הלכתי. כדי להבין את הנחיצות הגדולה הזו, עלינו לשוב אל הרקע לבדיקת הסוטה: איש ואישה נקלעו למשבר טראגי המאיים על המשך נישואיהם. הם חפצים להמשיך ולחיות בשלום, אך הדבר אינו ניתן, הן מחמת החשש החמור המטריד את הבעל שמא אשתו מעלה בו מעל, והן כיוון שחשש זה עצמו אסר את האישה על בעלה עד לבירורו. ועל מנת לשקם את המערכת המשפחתית בניסיונות החמורות

נתבונן עתה במצבם של בני הזוג שנקלעו למשבר חמור ביחסיהם, ושאינם יכולים להמשיך לחיות יחדיו. מה הן האפשרויות העומדות לפניהם מבחינת ההלכה?

הבעל יכול להחליט, כמובן, שאינו חפץ יותר בהמשך קשר הנישואין, ולהתירו בגט (עם תשלום כתובתה של האישה, שהרי אין הוא מוכן לבירור הספק בבדיקת המים). אף האישה יכולה להחליט שאינה מוכנה להיבדק, ובכך להביא לפירוקו של קשר הנישואין,

20. כפסק הרמב"ם בפרק ב' הלכה א:

אישה שקינאה לה ונסתרה - אין כופין אותה לשתות. אלא אם רצת ואמרה 'הין, נטמאתי' - תצא בלא כתובה ונאסרה על בעלה לעולם ואינה שותה.

וכן אם אמרה 'איני טמאה ואיני שותה' אין כופין אותה לשתות, ותצא בלא כתובה (שהרי בעלה מוכן לקיימה אצלו לאחר שתיבדק).

וכן אם אמר בעלה 'איני רוצה להשקותה'... הרי זו אינה שותה, ונוטלת כתובתה ויוצאה, והיא אסורה עליו לעולם.

אולם אם שניהם - הבעל והאישה - חפצים להמשיך ולחיות יחדיו ולשקם את קשר הנישואין שביניהם? התורה פתחה לפניהם דרך גם לאפשרות זאת: הבדיקה במי סוטה. רק בעקבות הבדיקה הזאת תחזור האישה להיות מותרת לבעלה, משתימצא טהורה, והמשפחה תוכל להשתקם. **הבאת האישה לבדיקה זו חייבת אפוא שתיעשה מרצונם המשותף של שני בני הזוג, וכל אחד מהם בפני עצמו יכול למנוע את קיומה של הבדיקה אם לא יחפוץ בה.**

דבר זה רחוק מן הרושם שעולה מ'הקריאה הפשוטה', כי הבעל כופה על אשתו את הבדיקה בעל כורחה: רק נכונותה לעבור את נתיב הייסורים של הבדיקה מרצונה מאפשר זאת. האישה תהא נכונה לכך מפני רצונה להמשיך ולחיות עם בעלה, ומתוך שהיא יודעת שלא נטמאה.

יתר על כן, גם לאחר שכבר החל ההליך יכולה האישה לחזור בה, ולא רק שהיא יכולה לחזור, אלא שמעודדים אותה לכך. אמנם עיקר העידוד הוא שתודה שנטמאה, אולם אף אם אמרה 'איני שותה' בלא להודות שנטמאה - פוטרים אותה לדרכה (רמב"ם פ"ג ה"ב).

לאחר שאמרה 'איני שותה' - רשאית האישה לחזור בה ולרצות בהמשך ההליך.

21. רמב"ם פ"ד ה"ג:

סוטה שאמרה 'איני שותה' מחמת יראה ופחד, יש לה לחזור ולומר 'הריני שותה'.

אמנם, ישנו גבול שלאחריו האישה אינה יכולה לחזור בה, אלא אם כן תודה שנטמאה.

שאליהן נקלעו בני הזוג, לאחר שהאישה נסתרה עם מי שהוזהרה עליו בעדים שלא תיסתר עמו - לא ניתן להסתפק בטענתה שהיא טהורה. לא הבעל ולא בית הדין יוכלו לקבל טענה זו אל מול החשד הכבד שרובץ על האישה, ואף אם תשבע שבועה רגילה - אין די בכך. כדי להתירה לבעלה ולאפשר את חזרתה אליו, דרושה בדיקה ששום מערכת משפטית אנושית אינה יכולה לספק. בדיקה זו היא שתהפוך את שבועתה של האישה על חפותה לשבועה אמינה.

על רקע זה, יכולים אנו להבין מדוע יוצאת התורה מגדרה ומציעה לאישה ולבעלה בדיקה המבוססת על נס. רק המערכת הזאת - המוצעת בפרשת הסוטה - יכולה לאפשר בנסיבות הללו את השבת האמון, את שוב האישה אל בעלה ואת השבת שלום הבית על כנו.